

УДК 378 (460)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-3\(33\)-2098-2112](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-3(33)-2098-2112)

Щербина Надія Федорівна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та політології, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, тел.: (048) 723-23-88, <https://orcid.org/0000-0002-9399-1418>

ОСВІТНЯ РЕФОРМА В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ 1968 РОКУ У ФРАНЦІЇ

Анотація. У статті висвітлюються теоретичні та практичні аспекти освітньої реформи в процесі важливих суспільних трансформацій у Франції внаслідок подій травня 1968 року, їх вплив на подальший розвиток освітньої моделі країни. Розглядається хід, місце та роль масових студентських виступів в процесі перетворень в сфері національної освіти. Подається специфіка формування нових законотворчих засад функціонування закладів вищої освіти. Аналізуються ключові основи структурних змін університетів Франції, визначальні підходи щодо реформування освітньої галузі. Досліджуються окремі аспекти впливу держави, її законодавчих та виконавчих органів на актуальні потреби часу. Акцентовано увагу на діяльності визначних історичних постатей доби - президента Франції Ш. де Голля, прем'єр-міністра Ж. Помпіду, урядовців, студентських лідерів, діячів культури та мистецтва. Здійснюється аналіз соціально-економічних та суспільно-політичних змін, які відбувалися у Франції наприкінці 60-х років XX століття, особливостей масової свідомості студентства і молоді. Крім того, вказано на ідейно-світоглядні переконання лідерів студентських протестів, зокрема найбільш відомого з них – Д. Кон-Бендіта. Простежується рівень впливу студентських виступів на процеси реформування освітньої системи, навчальної діяльності університетів, шкіл, ліцеїв. Певною мірою висвітлюються історичні передумови та етапи формування французької вищої школи нового і новітнього часу. Пропонуються авторські узагальнення і висновки щодо осмислення історичної спадщини освітніх реформ у Франції в контексті масштабних суспільних зрушень, подолання управлінського бюрократизму, зайвого адміністрування, а також позитивного досвіду демократичної трансформації стосовно сучасної України та перспектив її подальшого сталого розвитку як незалежної держави Східної Європи.

Ключові слова: освіта, студентство, університет, суспільство, партії, ідеології, голлізм, політичні процеси, структурні реформи, система, навчання, перетворення, світогляд, громадські рухи.

Shcherbyna Nadiia Fedorivna Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy, History and Political Science of the Odessa National Economic University, Odesa, tel.: (048) 723-23-88, <https://orcid.org/0000-0002-9399-1418>

EDUCATIONAL REFORM IN THE CONTEXT OF THE SOCIO-POLITICAL CRISIS OF 1968 IN FRANCE

Abstract. The article highlights the theoretical and practical aspects of educational reform in the process of important social transformations in France as a result of the events of May 1968, their impact on the further development of the country's educational model. The course, place and role of mass student speeches in the process of transformations in the sphere of national education are considered. The specifics of the formation of new legislative principles for the functioning of higher education institutions are presented. The key foundations of structural changes in French universities are analyzed, and the defining approaches to reforming the educational sector are analyzed. Certain aspects of the influence of the state, its legislative and executive bodies on the current needs of the time are studied. Attention is focused on the activities of prominent historical figures of the time - French President Charles de Gaulle, Prime Minister Jean-Jacques Pompidou, government officials, student leaders, and cultural and artistic figures. The socio-economic and socio-political changes that took place in France in the late 1960s, the features of the mass consciousness of students and youth are analyzed. In addition, the ideological and worldview beliefs of the leaders of student protests are indicated, in particular the most famous of them - D. Cohn-Bendit. The level of influence of student speeches on the processes of reforming the educational system, educational activities of universities, schools, lyceums is traced. To some extent, the historical prerequisites and stages of the formation of French higher education in the new and modern times are highlighted. The author's generalizations and conclusions are offered regarding the understanding of the historical heritage of educational reforms in France in the context of large-scale social shifts, overcoming managerial bureaucracy, unnecessary administration, as well as the positive experience of democratic transformation in relation to modern Ukraine and the prospects for its further sustainable development as an independent state of Eastern Europe.

Keywords: education, student body, university, society, parties, ideologies, holism, political processes, structural reforms, system, learning, transformation, worldview, public movements.

Постановка проблеми дослідження в даній статті здійснена в контексті сучасних наукових підходів та у зв'язку із важливими науковими

і практичними завданнями. Йдеться, зокрема про необхідність подальшого і глибокого вивчення і осмислення зарубіжного, й особливо європейського досвіду масштабних суспільних перетворень з огляду на подібні процеси в сучасній Україні. Саме у травні 1968 року у Франції відбулися історичні події, що спричинили значну еволюцію системи національної вищої освіти, зміни структурного характеру, корекцію управлінських підходів та змістовного наповнення у діяльності ВНЗ. Урядові реформи стали наслідком масового протесту студентської та шкільної молоді, підтриманого профспілковим рухом, працівниками промислових галузей, деякими політичними партіями, громадськими організаціями, визначними діячами культури, науки та мистецтва. Більш того, «травнева революція» вплинула на соціально-гуманітарні аспекти функціонування суспільства, ідеологічні уподобання населення, навіть на подальшу глибоку трансформацію всієї політичної системи Французької республіки. Країни Європи, зокрема й Франція, накопичили вагомий позитивний досвід суттєвого реформування системи вищої освіти на основі демократичних цінностей та гуманістичних підходів, що вочевидь становить інтерес для новітнього українського суспільства і державності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій пов'язаний з роботами, у яких започатковано розв'язання проблеми. Зокрема йдеться про праці таких зарубіжних дослідників, як П. Бурдьє, Ж.-К. Пассрон, П. Ротман, Ж. Еллюль, М. Теодорі, П. Женев, Т. Тцара. Дані автори розглядають проблеми суспільно-політичного та духовно-культурного розвитку французької держави, що виникли внаслідок кризових явищ 1968 року, їх передумови та ключові наслідки. Йдеться зокрема про осмислення молодіжної і вулече – студентської субкультури, її головних складових як чинників масового соціального руху. Розглядається також місце та роль лідерів протестних виступів, особливості їх індивідуального світосприйняття, морально-етичних та естетичних уподобань. Вагому складову дослідницького процесу становлять зразки вітчизняної історіографії, зокрема праці А. Мінаєва, Н. Коваль, О. Хміль, присвячені різним аспектам «травневої революції» 1968 року у Франції, діяльності політичних партій, профспілок, громадських об'єднань, урядових та парламентських структур в умовах глибинної кризи, а також сучасному стану системи вищої освіти Французької республіки. Автори розглядають витоки та сутність широкого суспільного зрушення, зокрема молодіжного, студентського протесту не лише у Франції, а й в інших країнах Західної Європи. Простежується рівень впливу студентських виступів на процеси реформування освітньої системи, навчальної діяльності університетів, шкіл, ліцеїв. Певною мірою висвітлюються історичні передумови та етапи формування французької вищої школи нового і новітнього часу.

Наукові завдання статті визначаються важливістю поставленої проблеми та мають визначений напрямок дослідження - висвітлити ключові, подекуди маловивчені події, процеси та явища новітньої історії Франції, що справили вагомий позитивний вплив на хід суспільного розвитку загалом, й на реформування системи освіти зокрема. Статус України як демократичної незалежної держави центрально-східної Європи, її взаємодія та співпраця із Французькою республікою, включаючи сферу вищої освіти, також формують сутність дослідницького завдання даної статті.

Мета статті полягає у висвітленні теоретичних та практичних аспектів важливих суспільних перетворень у Франції, пов'язаних з подіями «травневої революції» 1968 року, її впливу на подальший розвиток цієї країни, у розгляді місця та ролі демократичних цінностей та гуманістичних засад в процесі реформування системи вищої освіти, у поданні специфіки світоглядних засад студентської молоді, ролі громадських рухів, політичних партій, профспілкових об'єднань, урядових установ, визначних діячів французької культури, науки та мистецтва, ідеологічних уподобань лідерів масових протестів у зазначений період, у аналізі структурних змін та управлінських підходів в ході трансформації освітньої галузі, функціонування університетів зокрема з огляду на актуальні завдання та сучасне становище системи освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Події у Франції, пов'язані зі студентською революцією 1968 р., й досьогодні по різному сприймаються громадською думкою як у самій країні, так і в світі, викликають значні дискусії в науковому середовищі. Дослідники присвячують свої роздуми питанням політичного авантюризму, соціальних утопій, громадянської солідарності. Актуальність цієї теми набуває гостроти на тлі новітніх масштабних суспільних зрушень на європейському континенті, які дають певні підстави порівнювати ці дві доби.

Найбільш послідовні критики студентських протестів нагадують про стрімку політичну кар'єру деяких провідних лідерів «травневої революції», яким вона, як виступ проти «хибної моралі буржуазного суспільства», допомогла сягнути верхівки цього самого суспільства.

Аналізуючи причини загальнонаціональної кризи, сучасні автори, в залежності від власних світоглядних уподобань, іноді інтерпретують одні й ті ж події з точністю до навпаки. Адже передумов було досить багато - травневій кризі передувало тривале повоєнне піднесення, яке наприкінці 1960-х рр. почало поступово згасати, що відразу відбилося на рівні соціальних стандартів пересічних французів. Так, на початок 1968 р. фіксувалося півмільйона безробітних, а за даними профспілок - понад 700 тисяч.

Четверту частину безробітних складали випускники шкіл, ВНЗ та студенти, що не закінчили навчання. Більш того, вважалося, що половину безробітних становить молодь до 25 років [1, с. 93].

Тодішній президент Шарль де Голль все більше втрачав колишню популярність, й головною причиною поставала його соціально-економічна політика. Зокрема невдала аграрна реформа призвела до банкрутства значної кількості селянських господарств. Адже на середину 1940-х років доля населення, зайнятого в сільському господарстві, складала 45%, натомість за двадцять наступних років вона скоротилася до 17%. Для традиційно аграрної країни це стало суттєвою втратою. Крім того, помітно зростали ціни, особливо внаслідок запровадження податку на додану вартість та зняття обмежень щодо сплати за житло. В промисловому секторі нерідко мали місце понаднормативні години роботи, інколи за досить низької заробітної платні. Тривалість робочого тижня складала 45 годин, тоді як до війни було 40 годин. На найбільш низькооплачуваних і важких роботах були задіяні емігранти, безправним становищем яких відверто користувалися роботодавці та місцева влада. Зростання впливу великих монопольних підприємств викликало роздратування широких верств населення, гостру критику на адресу діючого уряду, передовсім з боку лівої частини політичного спектру [8].

Президентські вибори 1965 р. принесли Ш. де Голлю перемогу над лідером ФСП, його найбільш послідовним політичним супротивником - Франсуа Міттераном, проте вже на виборах до Національної асамблеї 1967 р. соціалісти й голлісти отримали однакову кількість місць. Серед голлістів також не було одностайності, багатьох з них не влаштовував консервативний уряд на чолі з Жоржем Помпиду. До того ж, ультраправі, радикальні націоналістичні сили не могли пробачити де Голлю відхід з Алжиру. Таким чином, ситуація в країні все більше наближалася до соціального вибуху [9].

Окрім факторів внутрішньої нестабільності, існували також й зовнішні, геополітичні ускладнення. Зокрема війна у В'єтнамі була в самому розпалі, у світі все більшою мірою зростали масові антивоєнні настрої. Протягом 1964-1972 рр. саме ця війна посідала перше місце серед найбільш важливих проблем, що турбували європейську і світову громадськість.

Одним з приводів до спалаху акцій ліворадикальної молоді стала загибель в 1967 р. у Болівії Ернесто Гевари – аргентинця за походженням, одного з провідників прокомуністичної Кубинської революції. Авантюристичні спроби розпалити світову революцію приводили його в різні країни Латинської Америки, Африки, де він долучався до марксистських озброєних угруповань. З тих пір й досьогодні постать «команданте Че Гевари» стала символом бунтівної молоді, легендою всього ліворадикального руху на

різних континентах. Того року країнами Європи та США поширилася досить масштабна серія виступів студентської молоді. У ході пікетів, маніфестацій лунали гасла захисту прав людини, свободи самовираження, соціальних гарантій, зловживань транснаціональних корпорацій. В деяких випадках доходило до силового протистояння - в Італії студенти захопили корпус Римського університету, в Німеччині стався замах на лідера студентських активістів Руді Дучке, в Ірландії за участі студентів загострилося протистояння двох релігійних конфесій - протестантів та католиків. В одній з країн «соціалістичного табору» - Чехословаччині – молодь і студенти були активними учасниками подій «Празької весни». Проте найбільшого розмаху всі ці процеси набули у Франції, де до акцій студентів приєдналися промислові робітники. Рівень протестів зростав дедалі більше, страйкували трудові колективи промислових підприємств, зупинився навчальний процес в університетах та школах, зробив перерву у своїй роботі знаменитий Канський кінофестиваль.

Втім на початку травневих подій акції мали досить поміркований характер – студенти висунули вимоги скасувати деякі обмеження внутрішнього розпорядку, наприклад правило, що забороняло відвідувати студентські гуртожитки особам протилежної статі. Але головна занепокоєність виникла у зв'язку з очікуванням чергової реформи системи вищої освіти, яка, на думку деяких дослідників, й спричинила конфлікт між студентством і урядом. Йшлося про план заходів, запропонований ще 1966 р. міністром національної освіти Р. Фуше. Він передбачав конкурсні іспити при вступі до університетів, запровадження нових обов'язкових дисциплін на гуманітарних факультетах, зміни умов нарахування стипендій певній частині студентів. Запропонована модель відбору при вступі до ВНЗ викликала найбільшу критику, оскільки за існуючою на той час традицією випускники ліцеїв з дипломом бакалавра зараховувались до університетів без складання іспитів. Урядова реформа також мала на меті скорочення перевантажених відділень, випускники яких мали досить незрозумілі перспективи працевлаштування. Так, на відділення соціології в університет Нантера 1968 р. було прийнято в декілька разів більше студентів, ніж передбачалося попередньо. Не дивно, що саме цей університет став детонатором травневих заворушень [6, с. 23].

Наприкінці 1960-х рр. у Франції стався величезний набір студентів внаслідок зростання демографічних показників повоєнної доби. Для порівняння можна навести такі статистичні показники: в 1938-1939 рр. нараховувалось 60 тис. студентів, в 1955-1956 рр. - 150 тис., в 1962-1963 рр. - 280 тис., в 1968-1969 рр. - 605 тис. Тобто за тридцять років відбулося зростання більш ніж у десять разів. В той час у Франції кількість студентів переви-

щила сукупні цифри Британії, Західної Німеччини та Бельгії [2]. Цьому також сприяли, окрім суто демографічних вимірів, ще два фактори - відносна доступність державної вищої освіти та відсутність іспитів при вступі до ВНЗ.

Втім, у зв'язку із зростанням числа студентів виникали й певні організаційні питання. Університетські аудиторії подекуди були переповнені, що відбивалося на якості викладання, індивідуальна робота зі студентами зводилася до мінімуму. Тому основне призначення університету в Нантері, що відкрився в 1964 р., вбачалося в сприянні завантаженої Сорбонні. Сюди були переведені літературний, юридичний факультети, відділення іноземних мов та соціологічне, на яких навчалися найбільш суспільно активні студенти. Вони навчалися в одному з найбідніших паризьких районів, переважно населеного емігрантами з африканських та арабських країн, що викликало незадоволення багатьох студентів, особливо із заможних родин. Своєрідний вплив на молодь справляла й особлива духовна атмосфера, що панувала в університеті, передовсім на факультеті соціології. Саме тут працювали ті паризькі професори та вчені, яким, через їх переконання, було важко перебувати в консервативному столичному середовищі. Серед них - відомий французький соціолог і громадський діяч Анрі Лефевр, визначний філософ, представник школи герменевтики Поль Рікер, письменник Робер Мерль, що викладав англійську літературу. Ці викладачі, будучи носіями нерідко радикальних лівих поглядів, додавали певної напруженості в досить політизовану ситуацію.

Невдала революція - так інколи оцінюють травневі події деякі дослідники. Такий підхід зумовлений співвідношенням форм та змісту дій протестуючої молоді та їх лідерів. Почасти це виглядало як імітація Великої французької революції - будівництво барикад, використання червоних прапорів, але жодної серйозної спроби захопити владу, хоча можливість для цього була [2]. Виникає враження, що головним для них був сам процес протистояння, мала місце відсутність чітких вимог та політичної програми. Гучні гасла, яскраві карикатури, куплети, що заповнили середмістя Парижу в травні 1968 р., характеризують зовні максималістські, але водночас ефемерні цілі студентського руху. Студентські виступи на першому етапі не сприймалися ні урядом, ні профспілками, ні політичними партіями, ні університетським керівництвом. Лідери Загальної конфедерації праці, ліберальні та ліві партії, зокрема ФКП, ФСП, відмовились від підтримки студентів, не бажаючи, за висловом керівника ЗКП Жоржа Сегі, втягувати пролетаріат в «студентські авантюри» [8].

Безпосереднім приводом травневих подій стала акція членів «Національного комітету захисту В'єтнаму», які 20 березня, протестуючи

проти продовження В'єтнамської війни, пошкодили будівлю паризького представництва кампанії «Амерікен Експрес», за що були затримані. 22 березня в Нантері студенти захопили адміністративну споруду, вимагаючи звільнення своїх колег. Власне тоді й з'явилася організація «Рух 22 Березня», лідером якої став студент Даніель Кон-Бендіт.

Один з найяскравіших провідників студентських заворушень, тоді студент відділення соціології університету Нантера (передмістя Парижу, де напередодні подій було відкрито новий університетський комплекс), а згодом депутат Європейського парламенту Д. Кон-Бендіт, пізніше дещо переосмислив сутність та наслідки «травневої революції». Так, 15 березня 2008 р., виступаючи перед студентами університету Монреалю з доповіддю «Покінчити з травнем 68-го», він закликав до більш критичного сприйняття тих подій. В своїй промові колишній ватажок бунтівників зробив акцент на двох абсолютно різних, на його думку, явищах - на студентській революції як такій і на впливі революційних ідей на свідомість людини. Лейтмотивом його виступу став заклик залишити у минулому радикалізм травневих подій 1968 р. й натомість зосередити увагу на важливих проблемах сучасності, передовсім на екології. Слід зазначити, що очолювана ним в травні 1968 р. ліворадикальна група «Рух 22 Березня», як і деякі інші молодіжні об'єднання, перебувала під значним впливом світогляду, що проголошував пріоритетом звільнення людської особистості від «гніту суспільства споживання». Проте вже в XXI столітті Д. Кон-Бендіт перейшов на більш помірковані позиції, брав участь у французькому та німецькому політичному житті, був лідером «партії зелених».

Серед студентських лідерів того буремного часу слід також відзначити таких, як А. Соважо, А. Жейсмар, Ж.- П. Дютейль. В їх публічних виступах та інтерв'ю спостерігалася досить еклектична суміш різного роду ліворадикальних ідей та течій – анархізму, марксизму, троцькізму, «культурної революції», тощо. Студенти Нантера, Сорбонни проводили мітинги протягом всього квітня, що змусило керівництво закрити університет на невизначений час. Загалом впродовж лютого - квітня 1968 р. у Франції відбулося 49 значних студентських виступів, а 14 березня було оголошено Національний день дій студентів.

Студентські активісти вимагали скасування освітньої реформи Фуше, надання додаткових фінансових коштів, запровадження студентського самоврядування, скасування застарілих, на їх думку, предметів, методик та форм навчання. Найбільш радикальна частина студентства висувала вимоги політичного змісту - зміна політичного курсу країни, відставка міністра освіти. Прямі сутички з поліцією сталися 3 травня 1968 р. перед корпусом Сорбонни: цього дня мав відбутися мітинг солідарності зі студентами

Нантера. Крім того, очікувалась участь в акції праворадикальної групи «Оксідан», члени якої напередодні намагалися підпалити бюро Загальної федерації студентів-філологів. Учасники «Оксідан» так і не з'явилися, але поліція при розгоні демонстрантів застосувала кийки та газ, студенти ж відповіли киданням каміння. У підсумку декілька чоловік було поранено, понад 500 затримано. 6 травня у Парижі сталася демонстрація у 20 тис. осіб, де, серед інших, помічено транспарант «Ми - маленька купка екстремістів» (так офіційні ЗМІ називали протестуючих студентів). А вже 7 травня страйкували всі ВНЗ і багато ліцеїв Парижу, вимагаючи звільнення товаришів та виведення спеціальних підрозділів поліції з Латинського кварталу. Мітинги солідарності пройшли всією країною, на захист студентів виступили профспілки викладачів вищої школи, вчителів та наукових працівників. Профспілка співробітників телебачення подала протест проти необ'єктивного висвітлення студентських акцій в ЗМІ. Поступово долучалися й представники Конфедерації праці, ФКП та ФСП.

На боці студентів були симпатії багатьох визначних митців Франції, вчених, науковців, письменників, режисерів, артистів, музикантів. Один з найвизначніших філософів новітнього часу, Жан - Поль Сартр, фактично був учасником «травневої революції» у Франції, деякою мірою, навіть її символом. Адже студенти, захопивши навчальний корпус Сорбонни, погодилися впустити всередину лише Сартра. В 1968 р., під час студентських заворушень в Парижі, Сартр відмовився від заснування премії на свою честь, яка передбачала нагородження за краще студентське есе на теми свободи особистості, екзистенціального вибору, гуманізму. Про рівень впливовості цієї постаті промовисто свідчить такий факт – в ході чергового протесту Сартр був затриманий, проте коли це стало відомо Ш. де Голлю, він розпорядився звільнити мислителя: «Франція Вольтерів не саджає» [5].

Події з 10 на 11 травня увійшли в історію як «ніч барикад», за різними джерелами тоді було споруджено від 40 до 60 барикад, передовсім на вулицях і бульварах Латинського кварталу. Вночі поліція намагалася розібрати барикади, почалися прямі сутички. Проти студентів були застосовані гази, димові шашки, у відповідь - пляшки з запалювальною сумішшю. Ніч барикад мала своїм наслідком поранених – 367, а ще 460 осіб були затримані. Наступного дня опозиційні партії почали вимагати термінового скликання Національної асамблеї, а 13 травня в країні відбувся 24-годинний попереджувальний страйк, в якому взяли участь до 10 млн. чол. Фактично Французька республіка опинилася в стані загальнонаціональної кризи, протест набув масового характеру, страйкували великі підприємства – «Рено», «Пежо», судноверфі, театри, служби таксі, ресторани. Вимоги страйкуючих мали переважно соціально-економічний характер – збіль-

шення зарплати, особливо мінімальної, скорочення тривалості робочого тижня, впровадження самоуправління на заводах і фабриках.

Уряд вже не міг й надалі ігнорувати наростаючу кризу. Шарль де Голль, що зневажливо поставився до молодіжних виступів, назвавши їх маскарадом, звернувся до народу й закликав до відновлення порядку та проведення реформ у нормальних, стабільних умовах. Промова Президента від 24 травня, коли страйковий рух сягнув максимуму, не справила великого враження. Того ж дня, після виступу президента по радіо, в Парижі знову пройшла демонстрація студентів, що скандували «Бувай, де Голль!».

Проте, 25-27 травня відбулися переговори між Прем'єр-міністром Ж. Помпіду та профспілками, де було домовлено підвищити мінімальну зарплату на 30% та сплатити страйкуючим дні простою з розрахунку 50% від поточної зарплати. Втім у подальшому економічна криза все більше набувала ознак політичної. Так, лідер соціалістів Ф. Міттеран запропонував створити тимчасовий уряд на чолі з визначним громадським діячем П. Мендес-Франсом, а ФКП пропагувала ідею «уряду національної довіри». Натомість Ш. де Голль в розпал подій несподівано відбув до Баден-Бадена, де знаходився штаб французької групи військ в Німеччині. Повернувшись 30 травня, він виступив по радіо з новим зверненням до нації, оголосивши про своє рішення залишитися на посаді президента, зберегти уряд Ж. Помпіду та розпустити Національну асамблею. Невдовзі на площі Згоди пройшла масштабна маніфестація, чисельністю до 1 млн. чол., на підтримку діючого глави держави. Таким чином, 30 травня стало початком поступового згасання загального страйку, хоча локально він тривав ще близько місяця. Студентські акції також вщухали - на скликану «Рухом 22 Березня» демонстрацію наприкінці червня з'явилося лише декілька десятків людей [11, с. 6].

Вибори, що відбулися 23-30 червня 1968 р., принесли голлістам 78% місць в Національній асамблеї, тобто французи знову висловили довіру президенту. Такий результат засвідчив подолання травневої кризи, проте за рік діючий уряд не отримав підтримки народу на референдумі щодо реформи Сенату та органів регіональної влади. Дотримуючись своєї обіцянки скласти повноваження в разі висловлення недовіри на референдумі, Шарль де Голль подав у відставку в квітні 1969 р.

Суспільно-політичні події 1968 р. спричинили суттєві трансформації, зокрема й в системі французької освіти. Відразу після відновлення стабільності був призначений новий міністр освіти - досвідчений політик і громадський діяч Едгар Фор. Під його керівництвом було підготовлено новий проект реформи – «Закон про орієнтацію вищої освіти». Вже в жовтні

1968 р. законопроект був схвалений депутатами парламенту, а 12 листопада затверджений урядом. Які ж зміни передбачалися в сфері освіти? Новий закон зберігав традиційну форму вступу до університетів - без вступних іспитів, за наявності диплома бакалавра. Було здійснено і досить радикальний крок - в структурі ВНЗ були скасовані факультети, а на їх основі у великих університетах створювались нові структурні одиниці, де навчали за багатьма напрямками. Так, п'ять факультетів Сорбонни були перетворені на 13 університетів з відповідною нумерацією. Вісім університетів залишились в стінах alma-mater (Париж 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9), а решта перебувала в навчальних округах неподалік Парижу (Париж 10, 11 у Версалі та Париж 8, 12, 13 в Кретеї).

Основною організаційною одиницею університету стало «Навчально-наукове об'єднання» - ННО, що являло собою центр професійної підготовки і наукових досліджень. В 1984 р. воно було замінено на навчально-науковий підрозділ. Так, до складу Ліонського університету було включено 14 ННО, серед них ННО політичних наук, юридичних наук, економічних наук, французької, італійської, румунської, слов'янських та східних мов. До складу ННО увійшли, в якості структурних одиниць, відділення (наприклад, відділення прикладної математики в складі ННО математики).

До компетенції ННО входили складання програм, методик, наукові дослідження. В кожному ННО обиралися ради, які керували навчальною, науково-дослідною роботою, займалися підбором педагогічних працівників, розподілом бюджету, що надавався університетом для кожного ННО. Радою керував директор, що обирався терміном на п'ять років. До ради ННО, чисельністю не більше 40 осіб, входили представники студентства, викладачі, наукові співробітники, адміністративно-технічний персонал, уповноважені від підприємств і місцевої влади.

Згідно принципу автономії, передбаченого законодавством, нові університети стали самоврядними навчальними закладами з виборними радами і президентом на чолі. Так само, як і до рад ННО, до університетських рад обиралися викладачі, студенти, дослідники, технічні працівники, призначалися представники підприємств та органів влади. Президент обирався радою університету терміном на п'ять років. Рада затверджувала бюджет університету, який складався з державних асигнувань, фінансової підтримки муніципальних, приватних структур та власних коштів. До компетенції ради також відносилися питання внутрішнього розпорядку університету, побут студентів, діяльність технічного персоналу. Відтепер університети отримували певну адміністративно-фінансову та навчальну самостійність, їм надавалося право вільно розпоряджатися своїми бюджетними та позабюджетними коштами, а також визначати профіль необхідних спеціальностей.

Зазначимо, що керування, побудоване на основі виборних рад із залученням представників різних соціальних та професійних груп, втілює принцип широкої участі та є суттєвим досягненням тієї реформи, так само, як і «раціональний розподіл студентів» [3] між гуманітарним та технічним напрямом освіти. Цей принцип представницької участі, передбачений в новому законі, став відлунням іншої ідеї, генерованої Ш. де Голлем ще наприкінці 1940-х років і так само названої «політикою участі». Заперечуючи лібералізм і соціалізм як шляхи суспільного розвитку, консерватор Ш. де Голль в 1948 р. висунув ідею асоціації праці та капіталу, яка мала на меті більш справедливий розподіл результатів праці. Ця концепція передбачала значну участь трудових колективів в управлінні підприємствами.

Втім, структурні перетворення не вплинули суттєвим чином на зміни у формах навчання. Як і до реформи, процес навчання поділявся на три цикли. Перший цикл тривав два роки (ННО філологічних та гуманітарних, природничих, юридичних, економічних наук) і надавав студенту базову загальноосвітню підготовку з отриманням Диплому про загальну університетську освіту з визначенням відповідної галузі знань. Тривалість навчання на ННО фармакологічних та медичних наук могла складати понад два роки. Дворічна підготовка в університетських технологічних інститутах, що відносилися до першого циклу, ґрунтувалася на вивченні спеціальних дисциплін з отриманням диплома про університетську технологічну освіту.

Другий цикл надавав поглиблені знання. Студенти ННО природничих, філологічних і гуманітарних наук після першого року навчання, за умови успішного складання іспитів, отримували диплом ліценціата, а після другого року і відповідних екзаменів - диплом, який надавав право на участь у конкурсі на звання викладача середньої школи. В ННО юридичних та економічних наук диплом ліценціата надавався після двох років навчання на другому циклі. Тривалість другого циклу ННО медичних і фармакологічних наук була різною, але не більше чотирьох років.

Третій цикл являв собою поглиблену спеціалізацію з елементами наукових досліджень в ННО філологічних, природничих, юридичних та економічних наук. Після першого року надавався диплом про поглиблену освіту, а після другого - доктора третього циклу. В ННО медичних і фармакологічних наук в цьому циклі повністю завершувалася професійна підготовка фахівців з отриманням державного диплома доктора медицини чи фармакології.

Слід зазначити, що на третьому циклі, як і до реформи, єдиних програм не існувало, їх складало кожне ННО, а затверджувало міністерство. Програми мали теоретичний та науково-дослідний характер, слугували

основою для написання дисертацій. Під сучасну пору ця традиційна система організації освітнього процесу в університетах Франції поступово замінюється більш сучасною моделлю навчальних циклів, яка пов'язана з Болонською хартією. На практиці це проявилось в реформі LMD (Licence-Master-Doctorat) [1, с. 98].

Серед особливостей даної системи визначимо наступні: перехід від одного освітнього циклу до іншого є доволі складним, адже окрім насиченої навчальної програми, чисельних іспитів, існувала необхідність отримання рекомендації так званої ради з орієнтації, без якої студент, навіть успішно склавши іспити, не може бути зарахований на наступний цикл. Подібна селекція в університетах розпочиналася вже з середньої школи, ускладнювалася наявністю багатьох приватних закладів, постійним контролем знань через іспити, конкурси, отримання рекомендацій, тощо. Фактично йшлося про налагоджену систему соціального відбору.

Відомі французькі соціологи П'єр Бурдьє та Жан-Клод Пассрон ще в 1964 р. опублікували своє дослідження «Спадкоємці: студенти і культура», в якому, спираючись на величезний фактологічний матеріал, дійшли висновку про те, що син селянина має менше одного шансу зі ста, син промисловця - приблизно 70 шансів, діти осіб вільних професій - близько 80 шансів отримати вищу освіту [10].

Тогочасна реформа була сприйнята французьким суспільством неоднозначно. Противники Форґа ставили питання про те, що урочистість проголошених принципів так і не вирішила кілька гострих проблем, які свого часу й спричинили, значною мірою, травневі безлади. Зокрема ставилась під сумнів доцільність ліквідації факультетів, адже перші університети в історії Франції були створені шляхом об'єднання двох чи декількох факультетів на території одного міста. Чи варто було запроваджувати нову назву - ННО, якщо за звичкою, іноді навіть в офіційних документах, їх продовжували називати факультетами, а їх директорів – деканами? Проте найбільшу критику викликав факт розширення повноважень ректора при формальних поступках в сфері студентського самоврядування [12].

З цього приводу французький мислитель Жан-Поль Сартр, що одним з перших підтримав студентів в ході травневої революції, висловлювався так: «Отже, студентів загнали в западню: над ними здійснюється насилля, їм наказують, обмежують їх права - і все це іменем «програмного закону». [4, с. 232].

Отже, незважаючи на суспільний резонанс і протести студентів, які, однак, вже не могли досягти травневого масштабу, новий закон дозволив повернути здобувачів освіти до нормального навчального процесу. В 1984 р. було ухвалено новий закон про вищу освіту, що діє й досі, а наступна реформа зберегла основні принципи управління ВНЗ, визначені в законі 1968 р.

Висновки. Підсумовуючи дане дослідження, вважаємо за потрібне запропонувати певні авторські узагальнення та висновки. Французький історичний досвід суспільних трансформацій другої половини XX століття видається важливим з огляду на сучасні українські реалії, зокрема в процесі подальшого удосконалення системи вищої освіти України, як демократичної, соціальної, правової держави, орієнтованої на кращі зразки європейської освітньої спадщини. Накопичений Францією позитивний досвід подолання кризових явищ, зокрема в освітній галузі, в діяльності університетів, постає, на нашу думку, вагомим чинником в контексті пошуків шляхів оптимального розвитку системи ВНЗ України. Ґрунтуючись на гуманістичних, людиноцентричних принципах організації та функціонування закладів вищої освіти, враховуючи негативні тенденції бюрократизації, зайвого адміністрування, що мали місце й у Французькій республіці, сучасна Україна має перспективи запобігти повторення деструктивного досвіду минулого, створити передумови для швидкого переходу до кращих світових стандартів вищої освіти.

Література:

1. Хміль О. Особливості системи вищої освіти у Франції [Електронний ресурс] / О. Хміль // Молодь і ринок. - 2010. - № 9. - С. 95-99. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2010_9_22
2. Rotman P. Mai 1968 raconte a ceux qui ne l'ont pas vecu // Le Nouvel Observateur. – 2008, Fevr.
3. Loi n° 1968-1978 du 12 novembre 1968 // Article 6. Titre II. Les institutions universitaires. -1985. – P. 23.
4. Мінаєв А.В. Молодіжний протест 60-х років XX століття в країнах Західної Європи: витоки та суть. [Електронний ресурс] / Суспільно-політична історія Європи в XX столітті. - Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. 272 с. - Режим доступу: https://cdn.eto-ya.com/andrmin1975chernivtsi/2012/01/minaew_molprotest60.pdf
5. Ellul J. Autopsie de la revolution. – Paris, 1969.- P. 46.
6. Мінаєв А.В. Ідеологія молодіжного протесту в країнах Західної Європи та США (друга половина 60-х рр. XX ст.). [Електронний ресурс] // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. - 2008. - Вип. 25. - С. 22-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvidgu_2008_25_8
7. Teodori M. La nueva sinistra europea. – Roma, 1972. - P. 56.
8. Jeneve P. L'Histoire secrete de l'insurrection de Mai 1968. – Paris, 1969. - P. 237.
9. Tzara T. Le surrealisme et l'après-guerre. – Paris, 1947. - P. 34.
10. Bourdieu P., Passeron J.-C. Les Heritiers: les etudiants et la culture. – Paris, 1964. - 183 p.
11. Коваль Н. Події 1968 року французи згадують протестами і страйками // Дзеркало тижня. – 2018. – 19 травня. - С. 6.-7.
12. Кнодель А. Сучасний стан системи освіти Франції [Електронний ресурс] // Освіта. UA. 2008. Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/school/method/1022>

References

1. Khmil' O. (2010) Osoblyvosti systemy vyshchoyi osvity u Frantsiyi [Features of the higher education system in France] [Elektronnyy resurs] / O. Khmil' // Molod' i rynok. - 2010. - № 9. - S. 95-99. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2010_9_22 [in Ukrainian]
2. Rotman P. (2008) Mai 1968 raconte a ceux qui ne l'ont pas vecu // Le Nouvel Observateur. – 2008, Fevr. [in French]
3. Loi n° 1968-1978 du 12 novembre 1968 (1985) // Article 6. Titre II. Les institutions universitaires. -1985. – R. 23. [in French]
4. Minayev A.V. (2011) Molodizhnyy protest 60-kh rokiv KHKH stolittya v krayinakh Zakhidnoyi Yevropy: vytoky ta sut'. [Youth protest of the 1960s in Western European countries: origins and essence] [Elektronnyy resurs] / Suspil'no-politychna istoriya Yevropy v KHKH stolitti. - Chernivtsi: Chernivets'kyi nats. un-t, 2011. 272 s. - Rezhym dostupu: https://cdn.eto-ya.com/andrmin1975chernivtsi/2012/01/minaew_molprotest60.pdf [in Ukrainian]
5. Ellul J. (1969) Autopsie de la revolution. – Paris, 1969.- P. 46. [in French]
6. Minayev A.V. (2008) Ideolohiya molodizhnogo protestu v krayinakh Zakhidnoyi Yevropy ta SSHA (druha polovyna 60-kh rr. KHKH st.). [The ideology of youth protest in Western Europe and the USA (second half of the 1960s).] [Elektronnyy resurs] // Naukovyy visnyk Izmayil's'koho derzhavnoho humanitarnoho universytetu. - 2008. - Vyp. 25. - S. 22-25. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvidgu_2008_25_8 [in Ukrainian]
7. Teodori M. (1972) La nueva sinistra europea. – Roma, 1972. - P. 56. [in Italian]
8. Jeneve P. (1969) L'Histoire secrete de l'insurrection de Mai 1968. – Paris, 1969. - P. 237. [in French]
9. Tzara T. (1947) Le surrealisme et l'après-guerre. – Paris, 1947. - P. 34. [in French]
10. Bourdieu P., Passeron J.-C. (1964) Les Heritiers: les etudiants et la culture. – Paris, 1964. – 183 p. [in French]
11. Koval' N. (2018) Podiyi 1968 roku frantsuzy z'haduyut' protestamy i straykamy [The French remember the events of 1968 with protests and strikes] // Dzerkalo tyzhnya. – 2018. – 19 travnya.- S. 6-7 [in Ukrainian]
12. Knodel' A. (2008) Suchasnyy stan systemy osvity Frantsiyi [The current state of the French education system] [Elektronnyy resurs] //Osvita. UA. 2008. Rezhym dostupu: <http://ru.osvita.ua/school/method/1022>